

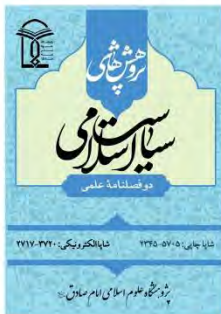
Imam Sadiq Research Institute
for Islamic Sciences

Research Institute for Political
and Defence Studies

P. ISSN: 2545-5708 & E. ISSN: 2717-3720

Website: <http://ipr.isri.ac.ir>

Volume: 13 ; Number: 27

Resistance Model with Emphasis on Verses of Perseverance in the Quran

Behzad Moradipour*, Abdullah Mobini Dehkordi**

Doi: <https://doi.org/10.22034/ipr.2025.513030.2252>

Receipt: 2025/04/16 - Accepted: 2025/07/20

(6-33)

Abstract

Perseverance is one of the fundamental concepts of the Quran, which has a multidimensional concept and plays a key role in establishing faith, adhering to the path of truth, and confronting challenges. The aim of this research is to present a structured model of the concept of resistance in the Quran and identify its key elements. These elements include causal conditions, intervening conditions, contextual conditions, strategies, and consequences. The research was conducted in a qualitative manner using the grounded data method, and the data were extracted from the text of the Quran. The selected surahs include At-Tawbah, Hood, Fussilat, Ahqaf, Jinn, Yunus, Takwir, and Shuri. The results of the research show that the causal factors include certainty in divine promises, trust in God in difficulties, remembrance of God, adherence to moral principles, and resistance to temptations. On the other hand, despair, attachment to the world, weakness of will, and fear of oppressive powers are among the interfering factors that can prevent perseverance. Also, lack of insight in the face of temptations and lack of awareness of past experiences are among the conditions that lead to the failure of resistance. In contrast, strategies such as promoting social justice, strengthening security, fighting oppression, strengthening faith, and expanding awareness increase perseverance. The consequences of perseverance include spiritual growth, receiving divine help, social success, and rewards in the hereafter.

Keywords: perseverance, patience, trust, persistence, perseverance pattern

*. Graduated with a Master's degree in Public Administration from Imam Hussein (AS) Comprehensive University.

gahan45000pap@gmail.com

** . PhD in Strategic Management and faculty member of Imam Hussein (AS) Comprehensive University.

abdollahmobini16@gmail.com

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)
پژوهشگاه مصلحت‌سیاسی و دفاعی
P. ISSN: 2345-5705 & E. ISSN: 2717-3720
نشانی پانگه‌نمبر: http://ipr.isri.ac.ir
سال سیزدهم: شماره بیست و هشتم

الگوی مقاومت با تأکید بر آیات استقامت در قرآن

بهزاد مرادی‌پور*، عبدالله مبینی دهکردی**

Doi: 10.22034/ipr.2025.513030.2252

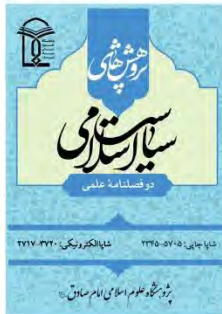
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۷ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۹
(۶-۲۳)

چکیده

استقامت از مفاهیم بنیادی قرآن است که دارای مفهومی چندبعدی است و نقش کلیدی در تثبیت ایمان، پابندی به مسیر حق و مقابله با چالش‌ها دارد. هدف این تحقیق، ارائه یک الگوی ساختاریافته از مفهوم مقاومت در قرآن و شناسایی عناصر کلیدی آن است. این عناصر شامل شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای، راهبردها و پیامدها می‌شود. پژوهش به شیوه کیفی و با استفاده از روش داده بنیاد صورت پذیرفته و داده‌ها از متن قرآن استخراج گردیده‌اند. سوره‌های منتخب شامل توبه، هود، فصلت، احقاف، جن، یونس، تکویر و شوری هستند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد عوامل علی شامل یقین به وعده‌های الهی، اعتماد به خدا در سختی‌ها، ذکر و یاد خدا، پابندی به اصول اخلاقی و مقاومت در برابر وسوسه‌ها هستند. از سوی دیگر، ناامیدی، دل‌بستگی به دنیا، ضعف اراده و ترس از قدرت‌های ظالم، از جمله عوامل مداخله‌گری هستند که می‌توانند مانع از استقامت شوند. همچنین، فقدان بصیرت در برابر فتنه‌ها و نداشتن آگاهی نسبت به تجارب گذشته، از جمله شرایط زمینه‌ساز شکست مقاومت می‌باشند. در مقابل، راهبردهایی همچون ترویج عدالت اجتماعی، تقویت امنیت، مبارزه با ظلم، تحکیم ایمان و گسترش آگاهی، موجب افزایش استقامت می‌شوند. پیامدهای استقامت شامل رشد معنوی، دریافت یاری الهی، موفقیت اجتماعی و پاداش اخروی است.

واژگان کلیدی: استقامت، صبر، توکل، پایداری، الگوی استقامت.

- * دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، دانشگاه جامع امام حسین (ع).
gahan4500pap@gmail.com
- ** دانشیار مدیریت راهبردی و عضو هیئت‌علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع).
16abdollahmobini@gmail.com

مقدمه

مقاومت، ایستادگی و مقاومت کردن در برابر چیزی است که توازن و تعادل را برهم زده، خواه این عامل درونی باشد مانند امیال نفسانی یا بیرونی، مانند بیماری یا تجاوز و اشغالگری، بنابراین مقاومت، یک وجه قتالی نیست، بلکه یک رویارویی فرهنگی، تبلیغاتی، تربیتی، اخلاقی، سلوکی، اقتصادی، سیاسی و نظامی است (میرقادری و همکاران، ۱۳۹۱: ۴). قرآن، کتابی آسمانی و کتاب مقاومت در معنای عام آن است. کتابی که به هدف ایجاد توازن و تعادل و برپایی عدالت و ایجاد امنیت در جامعه بشری نازل شده است تا هیچ فتنه‌ای در عالم نباشد و تمام دین برای خدا باشد هر مکتب مدعی سعادت باید مدلی از زندگی را ارائه و بستر فعلیت بخشی استعدادها را فراهم آورد تا بتواند در برابر موانع و فشارهای درونی و بیرونی مقاومت کند اسلام مدعی جامعیت، جهان‌شمولی و سعادت بخشی است و به همه نیازها توجه نموده است. مهم‌ترین گام برای رسیدن به پایداری در قرآن، استقامت داشتن است. پس کسی که استقامت دارد، از صبر و حلم و ثبات قدم نیز بهره‌مند شده است. خداوند در قرآن می‌فرماید: «فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ» (هود: ۱۱۲). مراد از استقامت، همان ادای مأموریت و رساندن آن و جلوگیری از منهیات الهی است چنان که در قرآن، مأمور بدان شده بود (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۴: ۳۰۴). در اهمیت و جایگاه این امر، همین قدر بس که به تعبیر ابن‌عباس هیچ‌آیه‌ای شدید و مشکل‌تر از آیه امر به استقامت «وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ» (هود: ۱۱۲). بر پیامبر خدا ﷺ نازل نشد و بنابراین هنگامی که اصحاب از آن حضرت پرسیدند چرا به این زودی موهای شما سفید شده و آثار پیری نمایان گشته است، فرمود: «مرا سوره هود و واقعه پیر کرد!» (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۴: ۵) و خود آن حضرت بعد از نزول این آیه فرمود: دامن به کمر بزنید، دامن به کمر بزنید (که وقت کار و تلاش است)» و نقل شده بعد از آن، پیامبر ﷺ هرگز خندان دیده نشد (سیوطی، ۱۴۱۴، ج ۴: ۴۸۰).

قرآن کریم در نه آیه کلیدی به طور مستقیم بر اهمیت استقامت تأکید کرده و آن را عامل بنیادین در تحقق ایمان پایدار، توکل بر خداوند، موفقیت در آزمون‌های الهی و غلبه بر

دشمنان معرفی می‌کند. مفهوم استقامت در قرآن در پیوندی تنگاتنگ با مفاهیمی همچون صبر، تقوا، جهاد و توکل مطرح شده است که این هم‌نشینی معنایی، گویای جایگاه اساسی آن در ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی انسان است.

اهمیت این تحقیق در دو بعد نظری و عملی است: از یک سو، با بهره‌گیری از روش داده‌بنیاد، رویکردی نو در تحلیل استقامت قرآنی ارائه می‌دهد؛ و از سوی دیگر، الگویی کاربردی برای تقویت استقامت در زندگی فردی و اجتماعی و تبیین نظریه مقاومت اسلامی ارائه می‌کند. با این حال، بخش عمده‌ای از پژوهش‌های صورت گرفته بیشتر به بررسی جزئی آیات مرتبط با استقامت پرداخته‌اند و کمتر به ساختار مفهومی منسجم و الگوی تحلیلی توجه شده است. این خلأ پژوهشی، ضرورت طراحی الگویی نظام مند و مبتنی بر داده‌های قرآنی برای تبیین ابعاد مختلف استقامت را آشکار می‌سازد.

بنابراین، مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که مفهوم مقاومت در قرآن کریم دارای چه ابعادی است و چگونه می‌توان الگویی نظری و قابل تحلیل برای تبیین آن استخراج کرد؛ الگویی که علاوه بر تفسیر ساختار درونی آیات مرتبط، بتواند کارکردهای فردی و اجتماعی این مفهوم را در بستر جامعه تبیین نماید.

۲- چارچوب مفهومی

پژوهش حاضر با هدف بررسی مفهوم استقامت در قرآن کریم، به طراحی و تبیین یک چارچوب نظری جامع و منسجم می‌پردازد. این چارچوب مفهومی شامل ابعاد گوناگون استقامت از منظر قرآن بوده و بر مبانی نظری، جایگاه مفهومی در آیات و تفاسیر قرآنی و تحلیل نظام مند و روشمند این مفهوم تمرکز دارد. فرایند بررسی مفهوم مقاومت در این پژوهش بر اساس مؤلفه‌های اصلی نظریه پردازی زمینه محور صورت می‌گیرد که شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها است. این مؤلفه‌ها به درک عمیق‌تر از عوامل مؤثر بر شکل‌گیری و تحقق مقاومت در بستر قرآنی کمک می‌کند و بستری تحلیلی برای فهم پویای این مفهوم فراهم می‌سازد. در نهایت، پژوهش با اتکا بر داده‌های به‌دست آمده از تحلیل‌های قرآنی و تفسیری، به استخراج یک الگوی نظری بومی و

مبتنی بر وحی می‌انجامد؛ الگویی که با تکیه بر ساختار درونی آیات قرآن، چارچوبی منسجم برای تبیین مقاومت ارائه می‌دهد.

۳- پیشینه پژوهش

ردیف	عنوان	نویسندگان	سال	یافته‌ها
۱	علل و عوامل موثر بر استقامت و آثار آن در قرآن و حدیث	مروتی، وحیدنیا، شیرزادی	۱۳۹۵	استقامت عامل کلیدی موفقیت فردی و اجتماعی است که با ایجاد پایداری، عزت نفس و انسجام، مسیر رشد و امنیت را هموار می‌کند.
۲	چالش‌های مقاومت از منظر قرآن کریم	آل‌نبی، یوسفی مقدم	۱۴۰۰	بزرگ‌پنداری دشمن، شبهه‌پراکنی، تردید و بی‌اعتمادی به وعده‌های الهی چالش‌های را به‌عنوان استقامت از دیدگاه قرآن معرفی نموده است.
۳	ادبیات مقاومت از منظر قرآن و روایات	فرمی‌باف، خواججه‌پور، عاصی	۱۳۹۹	قرآن مقاومت جمعی در برابر ظلم را واجب دانسته و وعده عزت مسلمین و انزوای ستمگران را به آن مشروط کرده است.
۴	استقامت در قرآن: دیدگاه روان‌شناختی	ملکی	۱۴۰۲	این مقاله با روش تحلیل محتوا، مؤلفه‌های استقامت در قرآن را بررسی و ارتباط آن با نظریه‌های روان‌شناسی مثبت‌نگر (مثل رزیلیانس) را تحلیل کرده است.
۵	مبنای قرآنی مقاومت علیه سلطه	شجاعیان	۱۴۰۲	این مقاله بر اساس قاعده نفی سلطه به شکل‌دهی جنبش‌های اعتراضی علیه سلطه خارجی غیرمسلمان بر مسلمانان را تحلیل نموده است.

بررسی پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد اگرچه ابعاد مختلف استقامت (فردی،

اجتماعی، چالش‌ها و آثار) به خوبی تبیین شده، اما ارائه الگوی نظام مند مقاومت مورد غفلت قرار گرفته است. پژوهش‌های موجود به صورت پراکنده به مؤلفه‌هایی مانند تاب‌آوری، مقاومت جمعی، مبانی و موانع مقاومت پرداخته‌اند، اما نقشه راه عملیاتی برای تحقق مقاومت در سطوح مختلف ارائه نکرده‌اند. این پژوهش با روش داده بنیاد درصدد است این خلأ را پر کند و الگویی یکپارچه ارائه دهد که هم شامل سطح فردی (تقویت ایمان، صبر و خودباوری) و هم سطح اجتماعی (راهبردهای مقابله با سلطه و ظلم) باشد. این الگو می‌تواند به عنوان راهنمای عمل برای افراد و جوامع مسلمان مورد استفاده قرار گیرد.

۴- روش‌شناسی

این پژوهش بر اساس روش نظریه داده بنیاد^۱ انجام شده است. این رویکرد کیفی، داده‌های پژوهش را مستقیماً از متن قرآن استخراج کرده و با بهره‌گیری از تفاسیر معتبر، آیات مرتبط با استقامت را مورد مطالعه، دسته‌بندی و تحلیل قرار داده است. فرایند تحلیل شامل کدگذاری باز، محوری و انتخابی بوده و از طریق آن، مفاهیم اصلی و فرعی مرتبط با استقامت شناسایی شده است. درنهایت، با تفسیر مفهومی نه‌آیه کلیدی قرآن درباره استقامت، یافته‌های پژوهش در قالب یک الگوی نظری جامع تدوین شده است.

۵- استقامت و مقاومت

واژه «استقامت» نیز از ریشه «قَوَمَ» گرفته شده و به معنای پایداری، استمرار و قرار گرفتن بر مسیر مستقیم، بدون هیچ‌گونه انحراف و کجی است (زمخشری، ۱۴۰۷: ۵۳۸، دهخدا، ۱۳۸۵، ج ۶: ۱۴۱). این مفهوم شامل اعتدال (زبیدی، ۱۴۱۴، ج ۲: ۷۶۸)، ثبات و مداومت (ابن‌اثیر، ۱۴۱۴: ۱۷) و استمرار در عمل (عسگری، ۱۴۱۲: ۵۱) نیز می‌شود. استقامت مصدر باب استفعال از (ق‌وم) و به معنای، پایداری انسان و ملازم راه راست و حق بودن است. همچنین در اصطلاح «درباره راهی گفته می‌شود که بر روی خط هموار می‌باشد و راه حق به آن تشبیه شده است و استقامت انسان، یعنی متعهد بودن او در راه مستقیم» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۶۹۰).

1. Grounded Theory.

آیات قرآن، استقامت را با راه مستقیم که همان «اسلام» است مرتبط می‌دانند، بنابراین، هرگونه پایداری که خارج از چارچوب اسلام باشد، در مفهوم قرآنی استقامت مطلوب قرار نمی‌گیرد (ابن عاشور، ۱۹۹۷، ج ۱۱: ۲۸۲). طبرسی در مجمع‌البیان، در معنای استقامت در آیه «فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتُ» (هود: ۱۱۲) فرموده‌اند: «و استقامت استمرار داشتن در جهت واحد است و این که نه به سمت راست عدول کند و نه به سمت چپ» (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۲: ۳۰۳). همچنین شیخ طوسی در تبیان فرموده: «استقامت استمرار بر جهت صواب است و هر وقت استمرار بر وجه خطا باشد، استقامت نامیده نمی‌شود» (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۵: ۱۷۶). همچنین در سوره جن آیه ۱۶: «وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ» فرموده: استقامت بر طریق حق که عقل به آن دعوت می‌کند، طاعت خدای متعال است (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۱۰: ۱۵۱)؛ و در آیه ۲۸ سوره تکویر «لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ» فرموده: برای امر خدای متعال، وعظ استمرار و پایداری داشته باشند. مرحوم علامه طباطبایی مفهوم استقامت را این‌گونه بیان می‌کند: «مراد از استقامت آدمی در یک کار این است که از نفس خود بخواهد که درباره آن امر قیام نماید و آن را اصلاح کند به طوری که دیگر فساد و نقص به آن راه نیابد و به حد کمال و تمامیت خود برسد» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۱: ۴۷). بنابراین استقامت در قرآن به معنای ثابت قدمی در مسیر حق و عدم تسلیم در برابر ناملایمات، همان مفهومی است که می‌توان آن را مقاومت تعبیر کرد.

واژه «مقاومت» از ریشه «قوم» و به صورت مصدر باب مفاعله به معنای پافشاری و جدیت در تحقق یک هدف است (بانو امین، ۱۳۶۱، ج ۱: ۹۹). این واژه به طور مستقیم در قرآن ذکر نشده، اما مفهوم آن با واژه «استقامت» بیان شده و مؤمنان به پایداری و ثبات در مسیر حق دعوت شده‌اند. مقاومت نه یک اتفاق مقطعی، بلکه سیاستی مستمر، تمدنی و تکاملی در برابر تهدیدها، دشمنی‌ها و چالش‌هایی است که نظم و تعادل را بر هم می‌زنند. به همین دلیل، مقاومت شامل هرگونه واکنش اعم از تدابیر اجرایی و اقدامات بازدارنده‌ای است که فرد، گروه یا سازمانی در برابر تهدیدهای داخلی و خارجی اتخاذ می‌کند (مطلق شقور، ۲۰۰۹: ۲۰).

۷- تحلیل داده‌ها

هر یک از آیات منتخب از روش داده بنیاد بر اساس مراحل کدگذاری تحلیل شده است.

الف) منابع معانی و تفاسیر آیات

جدول شماره (۲) تفاسیر آیات منتخب

ردیف	نام کتاب (تفسیر)	صاحب اثر	جلد
۱	المیزان	طباطبایی، محمدحسین	۱۸، ۱۷، ۱۱، ۹
۲	انوار درخشان در تفسیر قرآن	حسینی همدانی، محمد	۱۴
۳	أطيب البیان فی تفسیر القرآن	طیب، سید عبدالحسین	۱۲
۴	البرهان	بحرانی، هاشم بن سلیمان	۸
۵	روان	مشکینی اردبیلی، علی	۲
۶	کاشف	مغنیه، محمدجواد	۷، ۴
۷	غریب القرآن	زیدین علی	۱
۸	مجمع البیان	طبرسی، فضل بن حسن	۲۶، ۲۲، ۱۱، ۶، ۵، ۳، ۲
۹	منهج الصادقین فی إلزام المخالفین	کاشانی، فتح‌الله بن شکرالله	۸، ۳
۱۰	نمونه	مکارم‌شیرازی، ناصر	۲۶، ۲۵، ۲۱، ۹، ۸، ۴
۱۱	نور	قرائتی، محسن	۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۴، ۳

ب) بررسی مفاهیم پایه آیات منتخب

با توجه به محدودیت پژوهش در ارائه تمام مطالب در این قسمت بخشی از مفاهیم پایه (شوری: ۱۵) انجام شده در قالب جدول شماره ۲ ارائه شده است:

«فَلِذَلِكَ فَادِّعْ وَاستَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَ أُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللَّهُ رَبُّنَا وَ رَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا وَ لَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حِجَّةَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمُ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ» (شوری: ۱۵).

جدول شماره ۳: بررسی مفاهیم پایه سوره شوری آیه ۱۵

ردیف	نکات کلیدی	کد اولیه یا مفهوم
۱	ایمان به خداوند (اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ)	توحید
۲	ایمان به وحی الهی (وَقُلْ ءَامَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ)	
۳	دعوت به حق (فَلْيَدْعُكَ فَأَدْعُ)	دعوت الهی
۴	استقامت در مسیر دعوت (وَأَسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتَ)	
۵	پرهیز از هوس‌های مردم (وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ)	
۶	اجرای عدالت در جامعه (وَأَمَرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ)	عدالت
۷	گردهمایی همه انسان‌ها در قیامت (اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا)	سرنوشت و داوری
۸	بازگشت نهایی به سوی خداوند (وَأَلَيْهِ الْمَصِيرُ)	

۸- کدگذاری باز

بر اساس دیدگاه اشتراوس و کوربین (۱۹۹۸)، تحلیل نظریه داده بنیاد (گردند تئوری) با بررسی تفاسیر آیات منتخب استقامت آغاز می‌شود. در این مرحله، داده‌ها به بخش‌های کوچک‌تر تقسیم شده و تحلیل می‌شوند. این تفکیک امکان بررسی دقیق‌تر اجزای داده را فراهم کرده و مفاهیم را فراتر از موقعیت اولیه آن‌ها گسترش می‌دهد. این فرآیند که به کدگذاری باز شناخته می‌شود، پایه‌ای برای استخراج مفاهیم و دسته‌بندی آن‌ها در پژوهش فراهم می‌کند.

جدول شماره ۴: کدگذاری باز

سوره: آیه	جملات کلیدی	کد
توبه: ۷	مشرکان با فریب و نیرنگی که در باطن آن‌هاست و نیت بر هم زدن آن را دارند، محال است که پیمانشان پابرجا بماند و شما چنین امیدی به آنان نداشته باشید (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۲: ۵۴۰). تا زمانی که آن‌ها به عهد خود استقامت ورزیدند شما هم استقامت کنید. آری، پایداری به عهد کسانی که به عهد خود وفا دارند از لوازم تقوای دینی است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۲۰۹). خداوند پرهیزگاران را دوست دارد (مشکینی اردبیلی، ۱۳۸۸، ج ۱: ۲۴۵).	5A3
یونس:	پس محکم در راه خود بایستید و استقامت به خرج دهید (و از انبوه	3A6

	مشکلات نهراسید و در کار خود قاطع باشید. از راه جاهلان نروید (مکارم، ۱۳۷۴، ج ۸: ۳۷۳). در موعظه و بیم دادن مردم از عذاب خدا و دعوت آنان به سوی ایمان به خدای تعالی استقامت ورزید (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۱۱: ۳۴۷). یعنی از راه کسانی که عظمت و حکمت خدا را نمی دانند پیروی نکنید (مغنیه، ۱۴۰۷، ج ۴: ۲۹۹). دعای انبیا مستجاب است (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۳: ۶۱۴).	۸۹
11B5	بر دین ثابت باش و حق آن را طبق دستوری که گرفته ای ایفاء کن. منظور از جمله «استقم» امر به اظهار پایداری در عبودیت و قیام به حق آن و منظور از نهی بعدی نهی از مخالفت آن امر است. عبودیت برای خدای یکتا است تجاوز مکنید (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۱: ۶۱) از حدود الهی خارج نشوید. تو استقامت داشته باش و هر کس از کفر، توبه کند و با تو ایمان بیاورد نیز با استقامت باشد (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۳: ۱۷۵).	هود: ۱۱۲
13F2	ای پیامبر به ایشان بگو من بشری هستم مانند شما که در بین شما معاشرت می کنم. تنها تفاوت من با شما این است که به من وحی می شود. معبود شما آن معبودی که سزاوار پرستش باشد یکی است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۷: ۵۴۷)؛ و نیز اعلام بنما چنانچه به شرک و لجاج خود ادامه دهید و دعوت به خداپرستی را نپذیرید خود را در معرض خطر عقوبت دوزخ افکنده آید که چاره پذیر نخواهد بود (حسینی همدانی، ۱۳۷۵، ج ۱۴: ۳۹۵). خداوند مرا از میان شما برای نبوت خود برگزیده است و بر من وحی می فرستد، شریکی در پرستش ندارد. از راهش منحرف نشوید و با عبادت و اطاعت به سویش روی آورید (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۲۲: ۱۳). پس از استقامت استغفار کنید تا آمرزیده شوید. که بر توحید استقامت نکردند و آمرزیده نشدند ویل از برای مشرکین است (طیب، ۱۳۷۸، ج ۱۱: ۴۱۲).	فصلت: ۶
8D4	کسانی که خدا را بیگانگی شناختند و به زبانشان اعتراف نمودند و بر ادای فرایض الهی و عبادت پروردگار استقامت ورزیدند. خداوند شما را از هر بیم و اندوهی امان داده است. توحید اقرار است یعنی خدا را یکتا گفتن. بر ایمان به خداوند ثابت ماندند. اندوهگین مباشید و نترسید کسانی که خدا را بیگانگی شناختند و به زبانشان اعتراف نمودند. بر ادای فرایض الهی و عبادت پروردگار استقامت ورزیدند (طبرسی، ۱۳۷۹، ج	فصلت: 30

	<p>۵۱:۲۲). خداوند شما را از هر بیم و اندوهی امان داده است (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۵: ۶۱). توحید اقرار است یعنی خدا را یکتا گفتن (کاشانی، ۱۳۳۶، ج ۸: ۱۸۲) بر ایمان به خداوند ثابت ماندند (زیدین علی، ۱۳۸۸، ج ۱: ۳۸۶). اندوهگین مباشید و نترسید (کاشانی، ۱۳۳۶، ج ۸: ۱۸۲).</p>	
12F5	<p>پس به سوی همین دینی که برایتان تشریح شده دعوت کن و در مأموریت پایداری نما. کلمه «و استقم» امر از استقامت است که به گفته راغب به معنای ملازمت طریق مستقیم است. هرکسی درگرو عمل خویش است. هیچ حجت و دلیلی که دلالت کند بر اینکه بعضی از مردم بر بعضی دیگر مقدم اند در بین ما نیست. من مأمور شده ام بین شما عدالت برقرار کنم. خدا ما را در روز قیامت برای حساب و جزاء جمع می کند. خدا تنها پدید آورنده ما است، چون رب همه ما است و منتهای ما به سوی او است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۸: ۴۳).</p>	شوری: ۱۵
10C7	<p>اقرار و شهادت به انحصار ربوبیت در خدای سبحان و یگانگی او در آن است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۸: ۲۹۹). محققاً کسانی که گفتند: پروردگار ما خداست سپس ایستادگی کردند، بیمی بر آنان نیست و غمگین نخواهند شد (بحرانی، ۱۱۰۷، ج ۸: ۳۱۵). کسانی که گفتند: پروردگار ما الله است، سپس استقامت به خرج دادند، نه ترسی برای آنهاست و نه غمی دارند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۱: ۳۲۱).</p>	احقاف: ۱۳
8D6	<p>اگر آدمیان و جنیان بر طریق ایمان استقامت می ورزیدند ما ایشان را می نوشانیدیم آب گوارای فراوان (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۲۵: ۳۸۴). آوردن «ماء غدق، آب باران فراوان» برای این است که آب اصل زندگی و وسعت رزق است (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۶: ۴۵۴). در میان راه‌ها، تنها یک راه حق قابل قبول است (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۱۰: ۲۰۹). مراد از طریق، آیین حق و عدالت است (مغنیه، ۱۴۰۷، ج ۷: ۷۳۱).</p>	جن: ۱۶
12C9	<p>قرآن مایه ذکر و بیداری برای همه جهانیان است. ولی استفاده از آن مشروط به اراده و تصمیم است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۶: ۲۰۱) برای کسی که از شما می خواهد بر امر خدا و طاعت او مستقیم باش (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۲۶: ۳۴۰). راه قرآن، راه مستقیم است. قرآن، بهترین وسیله پند، تذکر و موعظه است. راه قرآن، راه مستقیم است (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۱۰: ۴۰۱).</p>	تکویر: ۲۸

۹- نتایج حاصل از کدگذاری انتخابی

کدگذاری محوری، طبق نظر اشتراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۸)، از دل کدگذاری باز پدید می‌آید و به شناسایی روابط بین شرایط، کنش‌ها، تعاملات و پیامدهای مرتبط با یک پدیده می‌پردازد. در این فرآیند، مقوله‌ها به زیر مقوله‌ها متصل شده و این ارتباط از طریق عبارات توصیف‌کننده روابط آن‌ها مشخص می‌شود. کدگذاری محوری، داده‌های حاصل از کدگذاری باز را ترکیب کرده و ساختاری منسجم‌تر برای تحلیل ایجاد می‌کند. این روش، داده‌ها را طبقه‌بندی کرده و میان مقوله‌ها و زیر مقوله‌ها ارتباط برقرار می‌سازد. به طور کلی، کدگذاری محوری، مفاهیم پراکنده را در دسته‌هایی مشخص‌تر قرار داده و چارچوبی فشرده‌تر ارائه می‌دهد.

در این پژوهش، مقوله «مقاومت در قرآن» بر اساس آیات منتخب استقامت، به عنوان مقوله محوری در نظر گرفته شده و سایر مقوله‌ها پیرامون آن سازماندهی شده‌اند. در نهایت، از طریق مقایسه مستمر، ۴۳ مقوله فرعی و ۱۱۹ دسته مفهومی استخراج شد که در قالب شرایط علی، مداخله‌گر، زمینه‌ای، راهبردها و پیامدها مطابق جدول ذیل دسته‌بندی شدند.

۹-۱- شکل‌دهی مقوله‌های اصلی

جدول شماره ۵: مقوله‌های اصلی

دسته مفهومی	مقوله فرعی	مقوله اصلی	
اعتقاد به حمایت خدا از استقامت	یقین به وعده‌های الهی	ایمان و توکل بر خدا	شرایط علی
باور به پاداش‌های اخروی و نصرت الهی			
انتظار تحقق عدالت الهی در جهان			
عدم وابستگی به اسباب مادی	اعتماد به خدا در سختی‌ها	ایمان و توکل بر خدا	شرایط علی
عدم ترس از تهدیدها و فشارهای خارجی			
امیدواری به فضل الهی	ذکر و یاد خدا برای تقویت ایمان	ایمان و توکل بر خدا	شرایط علی
استمرار در دعا و استغفار			
خواندن و تدبر در قرآن برای حفظ روحیه استقامت			

1. Strauss and Corbyn

انجام عبادات برای تقویت ایمان و صبر			
آمادگی برای مواجهه با مشقت‌ها	پذیرش سختی‌ها و رنج‌ها در راه حق	جهاد و مبارزه در راه حق	
فداکاری برای ارزش‌های اسلامی			
حفظ انگیزه برای ادامه مسیر مبارزه			
عدم سازش با باطل	ثبات قدم در برابر دشمنان		
ایستادگی در برابر تهدیدها			
الگو گرفتن از پیامبران و صالحان در استقامت			
پرهیز از ظلم و خیانت حتی در برابر دشمن	پایبندی به اصول اخلاقی در مبارزه		
رعایت عدالت و جوانمردی در جنگ و مقاومت			
اخلاق‌مداری در سخت‌ترین شرایط			
تسلیم نشدن در برابر شهوات و لغزش‌ها	مقاومت در برابر وسوسه‌های شیطانی.		
تقویت ایمان برای مقابله با خواهش‌های نفسانی و شهوانی			
استمداد از خداوند برای ثبات طلبی			
حفظ ایمان در مواجهه با شبهات فکری	دوری از شک و تردید در مسیر حق	صبر و پایداری در برابر وسوسه‌ها	
تکیه بر عقل و وحی در تصمیم‌گیری‌ها			
تقویت ایمان به صراط مستقیم در مسیر استقامت			
رعایت حدود الهی حتی در شرایط سخت	حفظ تقوا در شرایط سخت		
توفیق رضای خدا بر رضای خود و منافع ما دنیوی			
خودداری از رفتارهای نادرست تحت فشارهای بیرونی			
تشویق به صبر و پایداری در جامعه	دعوت دیگران به حق و استقامت	عمل صالح و اخلاق نیکو	
آموزش و ارتقاء آگاهی دینی مرتبط با استقامت			
الگوسازی عملی برای رزمندگان مقاومت در رفتار روزمره			

عدم استقامت در مسیر حق پس از استجاب دعا	نامیدی و ضعف ایمان	تضعیف روحیه و ایمان	شرایط مداخله‌گر	
فقدان باور به وعده‌های الهی و قطع امید از رحمت خدا				
وابستگی به نعمت‌های دنیوی و فراموشی هدف اصلی				
فریب خوردن از راه نادانان و ترجیح دنیا بر مسیر حق	دل بستگی به دنیا			
اختیار انسان در پذیرش هدایت و استقامت یا دل بستگی به دنیا				
پیروی از راه جاهلان به دلیل ضعف شناخت و اراده	ضعف اراده و جهل			
نیاز به استقامت در مسیر حق برای تقویت اراده				
اتخاذ تصمیم آگاهانه برای انتخاب مسیر استقامت				
وسوسه پیروی از راه ظالمان و ستمگران	ترس از قدرت ظالمان			اعمال سلطه و فشار خارجی
شرط تکیه بر استقامت برای دریافت نعمت الهی و غلبه بر ترس				
ایمان و اراده قوی نیازمند استقامت در برابر ظلم و ستم				
هشدار در مورد پیروی از راه گمراهان و منحرفان	اجبار به تبعیت از سلطه‌گران ظالمان			
انتخاب راه درست برای کسب فیض الهی و دوری از اجبار				
پیروی نکردن از روش‌های نادانان که اهل خیانت‌اند	نقص عهد دشمنان و پیمان شکنی			
عدم پایبندی دشمنان به راه مستقیم و هدایت الهی				
سلب نعمت‌های الهی از کسانی که در مسیر گمراهی قدم می‌گذارند				
گمراهی ناشی از عدم آگاهی و بی‌عدالتی در جامعه	ناعدالتی و اختلافات	دامن زدن به تفرقه و انحراف		
سستی استقامت در راه حق، عامل بی‌عدالتی و محرومیت از نعمت‌ها				

اختیار انسان در پذیرش مسیر حق و تأثیر آن در برقراری عدالت	تعصبات قومی و مذهبی		
تبعیت کورکورانه از راه نادانان و تعصبات غلط			
عدم پذیرش هدایت الهی به دلیل تعصبات جاهلی			
وابستگی به باورهای غلط به جای بهره‌گیری از نعمت‌های الهی	مقاومت در برابر توحید و یگانگی		
انحراف از راه هدایت و پیروی از جاهلان			
تأثیر مقاومت مسیر حق در از دست دادن برکات الهی	انحراف از مسیر حق		
پیروی از راه نادانان و گمراهان			
انتخاب نکردن مسیر استقامت و هدایت			
از دست دادن نعمت‌های الهی به دلیل ترک راه حق	استضعاف فرهنگی و هویتی زمینه‌ساز شکست انگیزه مؤمنان		
پیروی از راه نادانان و تأثیر آن بر هویت فرهنگی			
نقش جهل و ناآگاهی در انحراف فرهنگی			
نیاز به استقامت برای حفظ هویت دینی و فرهنگی	فقدان بصیرت در برابر فتنه‌ها، گمراهی و انحراف مقاومت	چالش‌های بستر ساز بحران‌های فرهنگی، هویتی و اعتقادی	شرایط زمینه‌ساز
پیروی از جاهلان و تأثیر آن در ایجاد فتنه و انحراف			
اهمیت استقامت در برابر فتنه‌ها و مشکلات اعتقادی			
اختیار انسان در پذیرش هدایت یا گمراهی	آمادگی همه‌جانبه برای مقابله با فتنه دشمنان		
شناخت دشمن، بصیرت و آگاهی			
پایداری و استقامت در برابر تهدید	آزمایش‌های الهی زمینه استقامت و برون‌رفت از فتنه	زمینه‌سازی رشد و آزمون الهی	
لزوم استقامت در برابر آزمایش‌ها برای دریافت پاداش الهی			
آزمایش انسان با اختیار در پذیرش هدایت			
آزمایش در برابر سختی‌ها و نقش آن			

در رسیدن به نعمت‌ها			
تأکید بر اختیار در پذیرش هدایت و بهره‌گیری از تجربیات گذشته	بهره‌برداری از تجارب و عبرت‌های گذشته بستر استمرار مسیر حق		
تأثیر استقامت در دریافت برکات و دوری از عذاب‌های پیشینیان			
تحقق عدالت الهی برای کسانی که در صراط مستقیم ثابت‌قدم‌اند	ترویج عدالت اجتماعی و افزایش فرصت‌های برابر جامعه		
برقراری عدالت در تمامی شئون نظام اجتماعی			
پرهیز از ظلم و تفرقه در جامعه از طریق پیروی از حق			
پایبندی به عهد و پیمان الهی برای استقامت در مسیر حق	تعهد به میثاق‌ها و پیمان‌ها دو جانبه، چندجانبه و بین‌المللی	مقابله با تهدیدات و تحکیم عدالت (راهبرد دفاعی - اجتماعی)	
اهمیت وفای به عهد با رقا و دشمنان در مسیر الهی			
هشدار به دشمنان در مورد نقض عهد و پیمان			
استقامت و توکل به خداوند برای ایجاد امنیت فراگیر در برابر تهدیدات	ارتقاء امنیت همه‌جانبه در ابعاد مختلف جامعه		
حفظ و ارتقاء امنیت داخلی برای جلوگیری از فتنه و فساد			
مقابله با ظلم و فساد در جامعه با استقامت در مسیر حق	مبارزه با مظاهر شرک، بت‌پرستی، استکبار و مقابله با ظلم		
مبارزه با شرک و انحرافات دینی با هدایت الهی			
استقامت در مسیر هدایت برای تقویت ایمان و برکات الهی	تحکیم ایمان، اعتقادات و باورهای دینی در مسیر حق	تقویت بنیه ایمانی و معنوی (راهبرد تربیتی - اخلاقی)	
هدایت الهی برای کسانی که در مسیر حق ثابت‌قدم هستند			
پیروی از راه حق و دوری از گمراهی برای حفظ ایمان			
توکل به خداوند برای موفقیت در مسیر استقامت	تقویت استقامت و صبر با توکل به خدا در مسیر حق		
صبر و شکیبایی در برابر مشکلات و فتنه‌ها			
استقامت در مسیر حق و تقویت صبر			

در برابر چالش‌ها			
هدایت به سوی راست‌روی و پرهیز از گمراهی	گسترش هدایت و ارتقاء آگاهی و مدیریت افکار عمومی جامعه	تحکیم همبستگی و وحدت اجتماعی (راهبرد اتحادمحور)	
تأثیر استقامت در هدایت و روشنگری برای دیگران			
جلوگیری از گمراهی در جامعه با پذیرش هدایت الهی			
استقامت در مسیر حق برای ایجاد وحدت و همبستگی	تعمیق وحدت و همبستگی اجتماعی برای جلوگیری از تفرقه و اختلاف	تحقق عدالت و وحدت اجتماعی	
توجه به حق و اجتناب از پیروی از اختلاف و تفرقه			
هدایت الهی به سمت همبستگی و توافق در جامعه			
لزوم پیروی از راه حق برای رسیدن به عدالت	برقراری عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر برای رشد استعدادهای جامعه	تحقق عدالت و وحدت اجتماعی	
هشدار درباره ظلم و پیروی از گمراهان برای رشد قابلیت جامعه			
پیروی و استقامت در راه حق، عامل اتحاد و ضامن وحدت جامعه			
ارتقاء روحیه استقامت و توانایی مقابله با مشکلات			
اجتناب از تفرقه و گمراهی از طریق هدایت الهی			
استقامت، شرط اصلی در دریافت فیض الهی	حفظ استقامت در راه حق و افزایش صبر و مقاومت مؤمنان در برابر مشکلات	ثبات اجتماعی و مصونیت در برابر فتنه	
پرهیز از راه گمراهان برای حفظ صبر و مقاومت			
اختیار در انتخاب مسیر حق و ضرورت پایداری در آن			
هشدار درباره تبعیت از گمراهان و فتنه‌گران و نقش هدایت الهی در مقابله با فتنه‌ها	جلوگیری از فتنه و گمراهی و تأثیرگذاری بر دیگران و هدایت جامعه		
لزوم استقامت در برابر جریان‌های فتنه‌انگیز			
تشویق دیگران به ایمان و عمل صالح و ترویج ارزش‌های اخلاقی			

تأثیر استقامت مؤمنان در شکست ظالمان	شکست دشمنان و کسب نصرت الهی		
تحقق وعده الهی در نابودی ستمگران و پیروزی حق			
اجابت دعا و آرامش و امنیت روحی	تحقق وعده الهی و اطمینان برای رشد معنویت و تقویت ایمان مؤمنان	تقویت ایمان و آرامش درونی	
نقش استقامت در دریافت الطاف الهی و افزایش یقین و اطمینان قلبی			
دریافت هدایت خاص الهی			
دعوت به راه مستقیم و دوری از شرک و گمراهی	گسترش توحید و یکتاپرستی و دریافت امدادهای الهی		
تأکید بر استقامت در راه حق و یکتاپرستی و نزول الطاف و عنایات الهی			
نقش برکات الهی در تقویت ایمان و گسترش توحید			
بهره‌مندی از رحمت ویژه الهی و تأیید و همراهی فرشتگان	دستیابی به پاداش‌های بهشتی و بخشش گناهان و تطهیر روح		
ورود به بهشت و نعمت‌های آن و زندگی در حیات جاوید اخروی			
مغفرت و پوشش خطاها و پاک شدن از آلودگی‌های دنیوی			
دریافت درجات بالاتر در بهشت با کسب رضایت الهی			

۹- مقوله محوری

استقامت در راه خدا در نه‌آیه در قرآن کریم دارای یک مفهوم چندبعدی و گسترده است که تمام جنبه‌های فردی اجتماعی و اعتقادی جامعه را در بر می‌گیرد. حفظ توحید، توکل بر خدا و اجتناب از یاس و ناامیدی استقامت در مسیر حق و صبر در سختی‌ها در مقابله با دشمنان موانع و مشکلات سر راه را از بین می‌برد و با استعانت از امدادهای الهی راه‌های میان‌بر را در پیش روی جامعه قرار می‌دهد و فتح و نصرت الهی را نصیب جامعه می‌گرداند.

۱۰- راهبردها

۱-۱۰. تحکیم ایمان، اعتقادات و باورهای دینی در مسیر حق

لازمه ذاتی ایمان و تحکیم رابطه با پروردگار استقامت روح و اعتماد به آفریدگار است (حسینی همدانی، ۱۳۸۰، ج ۱۴: ۴۱۹). خداوند در قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ؛ ای کسی که ایمان آورده‌اید به خدا و پیامبرش و کتابی که نازل کرده و کتابی که پیش‌تر فرستاده است ایمان بیاورید». آقای قرائتی در تفسیر این آیه بیان دارند: «ای مؤمنان بر ایمانتان برای همیشه استوار بمانید و اندکی عدول نکنید» (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۱۰: ۲۰۸). همچنین در سوره فصلت آیه ۳۰: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا؛ در پرتو ایمان و استقامت فرشتگان نازل می‌گردند و بشارت می‌دهند به آن بهشتی که به آن وعده داده شده است» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۰: ۲۶۹). همچنین «مقاومتِ در راه حق، خوف از آینده را برطرف می‌کند» (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۸: ۳۳۵).

۲-۱۰. ترویج عدالت اجتماعی و افزایش فرصت‌های برابر جامعه

عدالت مهم‌ترین رکن تقوا و پرهیزکاری است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴: ۱۶۱). در سوره فصلت آیه ۱۵، تأکید شده که پیامبران برای اجرای عدالت مبعوث شده‌اند. عدالت خواهی خواست همه ادیان الهی است. «لَا تُعْدِلْ بَيْنَكُم» (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۸: ۳۸۵). مکارم در تفسیر سوره نساء آیه ۱۳۵ بیان نمودند: «عدالت را اجرا کنید که کمترین انحرافی به هیچ طرف پیدا نکنید» (مکارم شیرازی، همان منبع). خداوند در قرآن فرماید: «...هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید به عدالت داوری کنید» (نساء: ۵۸)؛ بنابراین ترویج و اجرای عدالت فرصت‌های برابر جامعه را به دنبال خواهد داشت.

۳-۱۰. تعهد به میثاق‌ها و پیمان‌ها دوجانبه، چندجانبه و بین‌المللی

در سوره توبه آیه ۷ خداوند دستور می‌دهد که تا زمانی که مشرکان به عهد خود وفادارند، باید با آنان به نیکی رفتار کرد. علامه طباطبایی می‌فرماید: «یعنی تا زمانی که آن‌ها به عهد خود استقامت ورزیدند شما هم استقامت کنید. آری، پایداری به عهد کسانی که به عهد خود وفا دارند از لوازم تقوای دینی است» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۲۰۹). همچنین در

سوره اسرا آیه ۳۴ بر وفای به عهد تأکید شده « وفا کنید به عهدی که بسته است، خدا با شما به پیمانی که با یکدیگر می‌بندید طلب خواهند کرد (کاشانی، ۱۳۳۶، ج ۳: ۱۱۲).

۱۰-۴. تقویت استقامت و صبر با توکل به خدا در مسیر حق

سوره هود آیه ۱۱۲ «فَأَسْتَقِمُّ كَمَا أُمِرْتُ...». بر لزوم استقامت در مسیر حق تأکید دارد. «بر دین ثابت باش و حق آن را طبق دستوری که گرفته‌ای ایفاء کن» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۱: ۶۱). مؤمنین به سبب اینکه ایمان به خدا دارند و ایمان دارند به اینکه ناصر و معینی جز او نیست باید فقط بر او توکل کنند (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۳۷) و توکل بالاتر از ایمان و تسلیم است (جعفری، ۱۳۹۸، ج ۵: ۲۹۴).

۱۰-۵. ارتقاء امنیت همه‌جانبه در ابعاد مختلف جامعه

در سوره احقاف آیه «...فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» یعنی «در پیش روی خود هیچ خطر احتمالی ندارند و هیچ عقابی حتی احتمالی در انتظارشان نیست» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۸: ۲۲۹)؛ بنابراین ایمان و استقامت، موجب آرامش و امنیت مؤمنان می‌شود. همچنین «امنیت بودن مسلمانان در برابر نقشه‌های شوم دشمنان مشروط به استقامت و هوشیاری و داشتن تقوا است و در این صورت امنیت آن‌ها تضمین گردیده است» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۱: ۳۲۱).

۱۰-۶. تعمیق وحدت و همبستگی اجتماعی برای جلوگیری از تفرقه و اختلاف

در سوره شوری آیه ۱۵ خداوند پیامبر را مأمور می‌کند که مردم را به دین الهی دعوت کند و از تفرقه پرهیز دهد. «امت اسلام را به اتحاد و انسجام دعوت کن» (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۵: ۴۸۵). همچنین برای حل اختلافات بکوش، در این راه نهایت استقامت را به خرج ده (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴: ۳۳۳). تفرقه و اختلاف در دنیا همان ذلت و خواری است و امتی که گرفتار تفرقه شود عظمت خود را از دست خواهد داد (رضایی، ۱۳۸۸: ۲۱۲).

۱۰-۷. گسترش هدایت و ارتقاء آگاهی و مدیریت افکار عمومی جامعه

در سوره فصلت آیه ۶، خداوند به پیامبر دستور می‌دهد که مردم را به سوی دین حق دعوت

کند. «بگو: من بشری هستم مانند شما. خدای شما خدای یکتاست. مرا به نبوت برگزیده و بر من وحی می‌فرستد. از راهش منحرف نشوید و با عبادت و اطاعت به سویش روی آورید. از او آمرزش خواهید و وای بر مشرکان» (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۱۲:۲۲)؛ بنابراین «دانایان جامعه وظیفه دارند هرگونه گناه و منکر و فساد و تبهکاری را بزدایند و جامعه را به سوی نیکی‌ها سوق دهند» (جعفری، ۱۳۹۸، ج ۱۰:۱۰۴).

۱۰-۸. مبارزه با مظاهر شرک، بت‌پرستی، استکبار

شرک و بت‌پرستی سرچشمه انواع فتنه‌ها و مظالم و ستم‌هاست (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۲۰:۲۵). «پیامبران بدان منظور مبعوث شده‌اند که با شرک مبارزه کنند» (مغنیه، ۱۴۰۷، ج ۷:۷۳۱). در سوره جن آیه ۱۶ خداوند دستور می‌دهد که تنها او را عبادت کنیم و از شرک پرهیز نماییم و در راه حق استقامت کنیم یعنی «در میان راه‌ها تنها یک‌راه حق قابل قبول است» (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۱۱:۱۹۶). همچنین «در برابر دنیای کفر و شرک استقامت و پایداری نمایند» (حسینی همدانی، ۱۳۸۰، ج ۱۷:۱۲۵).

۱۱- نتایج و پیامدها

۱۱-۱. برقراری عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر برای رشد استعدادهای جامعه
عدالت اجتماعی ضروری‌ترین نیاز هر جامعه است و پایداری و بقای هر نظامی رابطه تنگاتنگ با تحقق عدالت، عدالت‌خواهی و حق‌طلبی است (جعفری، ۱۳۹۸:۵۸۵). «من مأمور شده‌ام بین شما عدالت برقرار کنم، یعنی همه را به یک چشم ببینم» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۸:۴۳). قرآن کریم در سوره احقاف آیه ۱۳ به کسانی که ایمان آورده و استقامت ورزیده‌اند «بیمی بر آنان نیست و غمگین نخواهند شد» (بحرانی، ۱۱۰۷، ج ۸:۳۱۵)؛ بنابراین عدالت شامل توزیع عادلانه فرصت‌ها جلوگیری از انصار طلبی و دسترسی همگان به منابع است.

۱۱-۲. دستیابی به انسجام اجتماعی و افزایش تحمل و صبر

آفرینش کل آفریدگان بر مبنای وحدت و التیام است به ویژه انسان که سرآمد کائنات

می‌باشد، برای رحمت وحدت آفریده شده است (صادقی تهرانی، ۱۳۸۸: ۳۰۴). در سوره شوری آیه ۱۵، خداوند پیامبر را به استقامت در دین و عدم پیروی از هواهای نفسانی دعوت می‌کند که این خود راهی برای حفظ وحدت و انسجام است. همچنین «تبلیغ دین همراه با مشکلاتی است که باید تحمّل نمود. «فَادْعُ وَاِسْتَقِمُّ» (قرآنی، ۱۳۸۸، ج ۹: ۳۸۵). خداوند به کسی که در هنگام سختی‌ها صبر کند پاداش و اجر می‌دهد (جعفری، ۱۳۹۸، ج ۱۰: ۱۶۸).

۱۱-۳. حفظ استقامت در راه حق و افزایش مقاومت مؤمنان در برابر مشکلات

آیه ۱۱۲ سوره هود «فَاسْتَقِمُّ كَمَا أُمِرْتُ...» بر لزوم استقامت در مسیر حق تأکید دارد؛ یعنی «هم تو باید استقامت کنی و هم تمام کسانی که از شرک به سوی ایمان بازگشته‌اند و قبول دعوت الله نموده‌اند همچنین استقامت کن در راه تبلیغ و ارشاد و استقامت کن در راه مبارزه و پیکار» (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۲۵۷).

۱۱-۴. جلوگیری از فتنه و گمراهی و تأثیرگذاری بر دیگران و هدایت جامعه

در سوره فصلت آیه ۶ پیامبران برای هدایت مردم و دوری از انحراف مبعوث شده‌اند. فخر رازی در مفاتیح الغیب، فتنه و گمراهی در جامعه زمانی کاهش می‌یابد که آگاهی دینی و بینش الهی افزایش یابد. همچنین «هدف جهاد خاموش کردن آتش فتنه‌ها و آشوب است که سلب آزادی و امنیت از مردم می‌کند» (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۲۴).

۱۱-۵. شکست دشمنان و کسب نصرت الهی

سوره هود آیه ۱۱۲ به استقامت مؤمنان در راه حق «فَاسْتَقِمُّ كَمَا أُمِرْتُ» و دوری از طغیان «وَلَا تَطْغَوْا» اشاره دارد. خداوند به مؤمنان وعده داده است که اگر در راه او استقامت کنند، دشمنانشان شکست خواهند خورد. «استقامت، اخلاص و عدم طغیان و تجاوز، پیروزی بر دشمنان را امکان‌پذیر می‌کند» (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۲۷۵). همچنین «استقامت در دین، پاداش الهی را در پی دارد» (قرآنی، ۱۳۸۸، ج ۴: ۱۲۶).

۱۱-۶. تحقق وعده الهی و اطمینان برای رشد معنویت و تقویت ایمان مؤمنان

وعده‌های خداوند، ذره‌ای شک و تردید وجود ندارد و پاداش‌های الهی مطابق فطرت و خلقت انسان است و هرگز از ارزش آن کاسته نمی‌شود (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۸: ۵۳۷). در سوره یونس آیه ۸۹، خداوند به موسی و هارون وعده می‌دهد که بنی‌اسرائیل را از ظلم فرعون نجات خواهد داد. این نشان‌دهنده تحقق وعده الهی در حمایت از مؤمنان است. در سوره هود آیه ۱۱۲ نیز اشاره شده «خداوند کیفر و پاداش همه را بدون کم‌وکاست می‌دهد» (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۴: ۱۲۶). همچنین آیه ۱۳۹ آل‌عمران به تقویت ایمان اشاره دارد «با تقویت ایمان خود را تقویت کنید که در این صورت برتری با شماست» (همان منبع).

۱۱-۷. گسترش توحید و یکتاپرستی و دریافت امدادهای الهی

در سوره شوری آیه ۱۵ پیامبر مأمور به دعوت مردم به یکتاپرستی است. «برای احیای آیین انبیا بکوش و استقامت کن» (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴: ۳۳۳). همچنین سوره احقاف آیه ۱۳ ایمان خالص به خداوند را عامل سعادت معرفی و استقامت‌کنندگان را «از عقوبات دنیوی و از عذاب‌های اخروی در کمال امن و امان می‌دارد» (طیب، ۱۳۷۸، ج ۱۲: ۱۴۲). همچنین خداوند در قرآن می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر خدا را یاری کنید شمار را یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد» (محمد: ۷).

۱۱-۸. دستیابی به پاداش‌های بهشتی و بخشش گناهان و تطهیر روح

آیه ۳۰ سوره فصلت می‌فرماید: «...وَأَبْشُرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ». این آیه به بشارت بهشت برای مؤمنان استوار اشاره دارد. مکارم در تفسیر آیه ۱۶ سوره جن: «ایمان و تقوی نه تنها سرچشمه برکات معنوی است که موجب فزونی ارزاق مادی و وفور نعمت، آبادی و عمران و برکت مادی نیز می‌باشد» (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۵: ۱۲۱). همچنین «اگر تقوا داشته باشید خداوند در دنیا به شما عزت و در آخرت پاداش می‌بخشد و دشمنانتان ذلت و کیفر می‌دهد» (طبرسی، ۱۳۷۹، ج ۲: ۸۲۴).

۱۲- الگوی پژوهش

۱۳- نتیجه

آموزه‌های قرآنی در باب استقامت به‌عنوان محوری اساسی در هدایت فردی و اجتماعی، نقش بنیادینی در شکل دهی به جامعه ای عادل، پایدار و معنوی ایفا می‌کند. همچنین چارچوبی منسجم و چندلایه برای مواجهه با چالش‌های فردی و اجتماعی در جوامع معاصر فراهم می‌آورد. در نگاه قرآن، مقاومت صرفاً یک فضیلت اخلاقی یا رفتاری نیست، بلکه الگویی جامع برای هدایت فرد، اصلاح جامعه و مقابله با انحرافات فرهنگی، سیاسی و اعتقادی به شمار می‌رود. این الگو در سه سطح اصلی قابل تحلیل است: فردی، اجتماعی و تمدنی.

در سطح فردی، مقوله‌هایی مانند «ایمان و توکل بر خدا»، «ذکر و یاد خدا»، «صبر در برابر وسوسه‌ها» و «حفظ تقوا در شرایط سخت» نشان می‌دهند که مقاومت، فرایندی درونی و تدریجی است که از دل باور به وعده‌های الهی، پیروی از عقل و وحی و التزام عملی به اصول اخلاقی شکل می‌گیرد. این مسیر، با تقویت ایمان، پایداری در برابر سختی‌ها و

خودکنترلی در برابر شهوات و شبهات، فرد را برای حرکت در صراط مستقیم آماده می‌سازد. چنین فردی، نه تنها در برابر فشارهای بیرونی، بلکه در برابر لغزش‌های درونی نیز مقاوم باقی می‌ماند و الگویی عملی برای دیگران می‌شود.

در سطح اجتماعی، مفاهیمی مانند «جهاد در راه حق»، «پابندی به اصول اخلاقی در مبارزه»، «دعوت دیگران به صبر و استقامت»، «مقابله با تهدیدات و تحکیم عدالت» و «تقویت همبستگی اجتماعی» بیانگر آن است که استقامت، نیرویی کلیدی در ساخت و حفظ جوامع عادل و با ثبات است. جوامعی که اعضای آن به جای سازش با باطل، در مسیر حق ایستادگی می‌کنند، به عدالت اجتماعی، امنیت پایدار، وفای به عهد و همبستگی واقعی دست می‌یابند. در مقابل، تسلیم در برابر سلطه، ترس از قدرت‌های ظالم و دل‌بستگی به دنیا، موجب تفرقه، گمراهی و تضعیف روحیه جمعی می‌شود.

در سطح تمدنی، الگوی مقاومت قرآنی، با ابعاد تربیتی، اعتقادی و سیاسی خود، بنیان‌های جامعه‌ای مبتنی بر توحید، عدالت و رشد را پی‌ریزی می‌کند. قرآن کریم با تأکید بر مفاهیمی مانند «آزمایش‌های الهی»، «عبرت از سرنوشت گذشتگان»، «گسترش توحید و یکتاپرستی» و «کسب نصرت الهی» نشان می‌دهد که تنها راه عبور از بحران‌های اخلاقی، هویتی و اجتماعی، پابندی به الگوی مقاومت است. این الگو، نه تنها قدرت مقابله با فتنه‌های بیرونی و درونی را افزایش می‌دهد، بلکه راهی برای دستیابی به پاداش‌های معنوی، غلبه بر ظلم و تحقق وعده‌های الهی در سطح کلان فراهم می‌آورد.

در نهایت این پژوهش نتیجه می‌گیرد در جهان معاصر و در شرایطی که امروزی با موجی از نا عدالتی، تفرقه، ظلم، تعصبات قومی، اختلافات مذهبی، افراط‌گرایی، بحران‌های اخلاقی و ضعف هویتی مواجه است، آموزه‌های قرآنی (الگوی قرآنی مقاومت) می‌تواند چراغ راهی برای بازگشت به اصول انسانی، دینی و الهی و زمینه‌ساز همبستگی، وحدت و برقراری عدالت باشد. جامعه‌ای که اعضایش با تکیه بر ایمان، توکل، آگاهی و صبر در برابر مشکلات می‌ایستند، نه تنها از درون منسجم می‌شود، بلکه در برابر تهدیدات بیرونی نیز مقاوم خواهد بود. به عبارت دیگر، مقاومت نه فقط رمز بقای فرد و جامعه، بلکه راهی برای حفظ استقلال، تقویت اخلاق، دستیابی به پیشرفت و امنیت پایدار، رشد، تعالی و پیروزی در دنیای متلاطم امروز است.

کتابنامه

قرآن کریم.

- ابن اثیر، مجدالدین ابی فیض سید محمد مرتضی حسینی واسطی (۱۴۱۴ ق). تاج العروس من جواهر القاموس. بیروت، دار الفکر.
- اشتراوس، آ و کوربین، ج (۱۹۹۸ م). مبانی تحقیق کیفی: تکنیک‌ها و روش‌ها برای توسعه نظریه زمینه‌ای. تهران، انتشارات ساج.
- اندلسی، ابوریحان محمد بن یوسف (۱۴۲۰ ق). البحر المحيط فی التفسیر. بیروت، دارصادر.
- بانو امین، نصرت (۱۳۶۱). مخزن العرفان در تفسیر قرآن. تهران، نهضت زنان مسلمان.
- بحرانی، هاشم بن سلیمان (۱۱۰۷ ق). تفسیر روایی البرهان. (رضا ناظمیان، علی گنجیان، مترجمان). تهران، کتاب صبح.
- جعفری، یعقوب (۱۳۹۸). تفسیر کوثر. قم، هجرت.
- حسینی همدانی، محمد (۱۳۸۰). انوار درخشان در تفسیر قرآن. تهران، مسلم.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۵). لغت‌نامه. تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۱۲ ق). مفردات. (غلامرضا خسروی حسینی، ترجم). تهران، مرتضوی.
- رضایی، محمدعلی (۱۳۸۸). تفسیر مهر قرآن. قم، پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن.
- زیبیدی حنفی، محب‌الدین ابی فیض سید محمد مرتضی حسینی واسطی (۱۴۱۴ ق). تاج العروس من جواهر القاموس. بیروت، انتشارات دار الفکر.
- زمخشری، محمود (۱۴۰۷ ق). الکاشف عن الحایق غوامض التزیل. بیروت، دارالکتب العربی.
- سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر (۱۴۰۴ ق). الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور. (عبدالله محمد هاشم یمنی الشیخ، مترجم). قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی.
- صادقی تهرانی، محمد (۱۳۸۸). ترجمان قرآن. قم، شکرانه.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۷۴). المیزان فی تفسیر القرآن. (سید محمدباقر موسوی همدانی، مترجم) قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۹). مجمع البیان فی تفسیر القرآن. تهران، ناصر خسرو.
- طیب، سید عبدالحسین (۱۳۷۸). أظیب البیان. تهران، انتشارات اسلام.
- عسکری، ابی‌هلال (۱۴۲۶ ق). معجم الفروق اللغویه. قم، مؤسسه النشر اسلامی.

- فخر رازی، محمد بن عمر (۱۴۳۰ ق). التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب). بیروت، دار الاحیاء التراث العربی.
- قرائتی، محسن (۱۳۸۸). تفسیر نور. تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- قرطبی، ابوعبدالله محمد بن احمد (۱۳۷۱). الجامع الاحکام القرآن. تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- کاشانی، فتح‌الله بن شکرالله (۱۳۳۶ ق). منهج الصادقین فی إلزام المخالفین. تهران، محمدحسین علمی.
- مغنیه، محمدجواد (۱۴۰۷ ق). تفسیر الکاشف. تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- مکارم‌شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران، دارالکتب اسلامیه.
- میر قادری، سید فضل‌الله، کیانی، حسین (۱۳۹۱). بن‌مایه‌های ادبیات مقاومت در قرآن. ادبیات دینی، ۱ (۴).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی